

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ТУРИСТСЬКИХ СИТУАЦІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Розглянуто етап активізації самостійної роботи при формуванні педагогічної творчості майбутніх учителів. Зазначено, що етап реалізується на практиці через використання проблемних професійно-туристських ситуацій. Висвітлено комплекс професійно-туристських завдань, які стимулюють студентів до активної творчої роботи, формують творчу уяву і фантазію, професійну спрямованість.

Ключові слова: майбутні учителя, творчість, навчання, туристська ситуація.

Постановка проблеми. З моменту становлення України як незалежної держави та подальшого її розвитку, зростає соціальна функція освіти вищих навчальних закладів. Для посилення цієї функції були прийняті Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття), "Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті", Указ Президента від 24 листопада 2005 р. "Про першочергові заходи щодо збагачення та розвиток культури і духовності українського суспільства".

Аналіз вимог Болонського процесу у галузі професійно-педагогічної освіти свідчить про необхідність підготовки педагога-творця у всій системі

середньої, професійної та вищої освіти. В сучасних умовах творчий педагог це перш за все дослідник, що володіє певними якостями: науковим психолого-педагогічним мисленням, високим рівнем педагогічної майстерності, певною дослідницькою сміливістю, розвинутою педагогічною інтуїцією, критичним аналізом, потребою в професійному самовихованні і активним використанням передового педагогічного досвіду [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню проблем формування творчої особистості студентської молоді у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів присвячені дослідження О. Ємця, Н. Зубанової, Р. Карпюка, О. Пехоти, А. Цьося, Б. Шияна та інших. Орієнтації студентів на творчу самореалізацію в майбутній професійній діяльності й визначенню шляхів формування творчої особистості у вищому навчальному закладі присвячені роботи О. Абдуліної, М. Віленського, В. Караковського, О. Киричук, Н. Кичук, А. Мудрика, А. Орлова, Л. Подимової, Р. Скульського, Н. Щуркової. Проблему педагогічної творчості вчителів розглядали В. Андреев, В. Кан-Калик, І. Зязюн, М. Нікандров, М. Поташник, С. Сисова. Сучасні дослідники проблем підготовки вчителів (О. Демінський, О. Ємець, О. Петунін, Б. Шиян, Ж. Холодов та інші.) відмічають, що головним чинником в процесі становлення студента як майбутнього вчителя є наявність професійних знань, вмінь та навичок, якими вони оволодівають під час навчання в вищому навчальному закладі.

Мета роботи – визначити, яким чином використання проблемних туристських ситуацій сприяє формуванню педагогічної творчості майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна творчість вчителя залежить від різних чинників: професійної підготовки, особистісних якостей і обов'язково від проведення творчої педагогічної діяльності. На сучасному етапі значно підвищуються вимоги суспільства до творчого потенціалу молоді; інтенсивно ведеться пошук оптимального змісту, форм і методів підготовки вчителів, готових до педагогічної творчості, яка сприяє самореалізації як вчителів, так і їх вихованців [1].

Вивчення проблеми творчості має комплексний характер і може розглядатися з точки зору філософії, психології і педагогіки. Так, філософи розглядають проблему сутності творчості, психологи вивчають творчість як психологічний процес створення чогось нового й як сукупність властивостей особистості. У педагогіці досліджується проблема мети, змісту, форм і методів навчально-виховного процесу, що дозволяють сформуванню творчі якості особистості. У філософському енциклопедичному словнику надається наступне поняття творчості: "всього внесеного нового, зокрема створення образів у результаті формуючої діяльності духу, творчої фантазії" [6, с. 449].

Із точки зору Sternberg R. [8], творчість розглядається, як здатність йти на ризик, готовність долати перешкоди, внутрішню мотивацію, толерантність до невизначеності. Із психологічної точки зору Taylor C.W. [9] виділяє шість груп визначень творчості: створення нової цілісності; визначення, що орієнтовані на "кінцевий продукт", або "інноваційні" визначення; "естетичні", або "експресивні" визначення, що підкреслюють самовираження; психоаналітичні, або динамічні визначення, що основані на взаємодії компонентів структури особистості "Я", "Воно" й "Понад-Я"; визначення, що спираються на "мислення, орієнтованого на рішення", підкреслюється процес мислення; визначення, що не входять у названі групи.

Mooney R.L. [7], у залежності від проблеми виділяє чотири основних підходи до творчості: середовище, в якому здійснюється творчість; творчий продукт; творчий процес; творча особистість.

Педагогічна творчість вчителя характеризується тими відмінностями, які лежать в площині специфічних завдань виховання. Ми розглядаємо педагогічну творчість майбутніх вчителів як сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, мотиваційних установок щодо творчої педагогічної діяльності, що спрямована на нестандартне вирішення основних завдань виховання школярів. Для того, щоб майбутні вчителі мали змогу не тільки провести урок, а ще й зацікавити учнів в зміцненні свого здоров'я, поліпшенні рухової активності, вивченні рідного краю, його історичних, духовних та культурних надбань, слід ще в процесі навчання в ВНЗ залучати їх до проведення і розв'язання різноманітних творчих завдань для формування педагогічної творчості. Одним з засобів, які допомагають формувати педагогічну творчість майбутніх вчителів є використання проблемного навчання, а саме проблемних професійних ситуацій.

Проблемна ситуація – це пізнавальне завдання, яке характеризується протиріччям між знаннями, вміннями і навичками і відношенням до представлених вимог [2].

Поняття "ситуація" використовується як обстановка, сукупність умов і обставин. Так, відомий психолог О. Леонтьєв [4, с.364-381] широко використовував термін "предметна ситуація", який відносив до найістотніших ланок цілеутворення. Об'єктивна сторона проблемної ситуації ним розглядається як координація суб'єкта з об'єктивною ситуацією. Саме в такій ситуації виникає той унікальний внутрішній стан суб'єкта, який передє його усвідомленим психічним процесам і так чи інакше впливає на них. Цей стан – установка – готовність суб'єкта здійснювати певний акт в об'єктивній ситуації, проблемний за змістом. Тут об'єктивна ситуація є центральною ланкою в процесі розв'язування особливого завдання. Причому вона відразу стає проблемною за умови відсутності у суб'єкта засобів розв'язання.

Проблемна ситуація – не просто психічний стан утруднення, зацікавлення чи переживання у навчальному процесі. Це водночас одна об'єктивна ситуація, яка може стати проблемною, як тільки студент зустріне її з нею [2]. І. Лернер [5] аналізує план розв'язання проблемних ситуацій, який включає чотири етапи: 1) аналіз умов і вимоги проблемної задачі й виникнення проблемної ситуації; 2) прийняття проблемної ситуації та висунення припущень і гіпотез щодо її розв'язання; 3) обґрунтування гіпотез і доведення основної гіпотези, розв'язування конкретної проблемної ситуації; 4) перевірка ефективності розв'язку та остаточне зняття проблемної ситуації.

Проблемні ситуації у діяльності вчителя виникають під час виконання різноманітних завдань. Найчастіше вони виникають під час основної і підготовчої частин уроку. Можна не звертати уваги на багато простих і здавалось би звичних ситуацій. Однак за цими окремим випадками приховуються корені глибоких педагогічних процесів і, в першу чергу, ставлення учнів до вчителя, до його предмета. Якщо не звертати увагу на незначні відхилення від норм поведінки, успіхи та невдачі дітей, то, з одного боку, це призводить до більш глибоких і значних відхилень у їх поведінці, а з іншого, – формує у вчителя безпринципність, а згодом – байдужість, що зрештою негативно позначиться на результативності педагогічної діяльності. Найчастіше проблемні ситуації в діяльності вчителя виникають раптово, що при недостатній фаховій підготовленості педагога може призвести до зриву навчально-виховного процесу [3].

Тому, в процесі проведення занять з дисциплін "Організація краєзнавчо-туристичної діяльності" і "Рекреаційний туризм" в Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, ми використовуємо проблемні професійно-туристські ситуації, які звичайно виникають в діяльності вчителя і пропонуємо студентам вирішувати їх самостійно з обов'язковим наведенням прикладів з свого досвіду. Наведемо приклад ситуації:

Ситуація. Важка травма. Група знаходиться в лісі на відстані 8 кілометрів від ближнього населеного пункту, але у протилежному напрямку за 4 кілометра від стоянки є ґрунтова дорога. Один з учасників походу одержав важку травму – відкритий перелом гомілки. Засоби зв'язку працюють.

Запитання: 1). Які негайні дії повинен здійснити керівник групи?; 2). Які подальші рішення по спасінню товариша повинна прийняти група на чолі з керівником?; 3). Які ознаки критичного стану, в якому може перебувати потерпілий після важкої травми? 4). Яким способом і за допомогою яких засобів можливе транспортування потерпілого?; 5) Яка медикаментозна допомога може бути надана потерпілому?; 6). У яких випадках транспортування потерпілого заборонено?; 7). Які вимоги існують до прийому питної води та режиму харчування потерпілого?

У сучасній психолого-педагогічній науці виділяють такі стилі розв'язання ситуацій, які переважно використовує вчитель в своїй діяльності для досягнення навчально-виховних цілей:

– суперництво – характерною особливістю цього стилю є вольовий тиск на учня, наполягання на своєму;

– співпраця – передбачає таке розв'язання ситуації, коли учень та вчитель намагаються досягти спільної мети;

– компроміс – для цього стилю характерна тенденція знайти таке розв'язання ситуації, яке певною мірою влаштовує його учасників і передбачає, що кожен з них іде заради цього на певні поступки;

– уникнення – цей стиль виявляється в тому, що вчитель намагається ухилитись від розв'язання ситуації, робить вигляд, ніби її немає;

– пристосування – передбачає, що вчитель намагається довести, що він підтримує позицію учня та формально погоджується з його думкою, хоча насправді дотримується інших поглядів [1, с.28-29].

Переважає більшість студентів обирають компромісний варіант розв'язання туристських ситуацій. Отримані дані показують, що компромісний варіант розв'язання ситуації студенти обрали відповідно: 1 курс – 37,5%; 2 курс – 32,0%; 3 курс – 38,5%; 4 курс – 37,3% досліджуваних.

На основі вивчення і узагальнення результатів дослідження виділено три групи студентів за здатністю аналізувати професійно-туристські ситуації та приймати оптимальні рішення. Першу групу (24%) становлять студенти, які вирізняються глибиною аналізу ситуацій, про що свідчать запропоновані ними переважно нестандартні способи їх вирішення (3-5 варіантів). До другої, найчисленнішої групи (41%) відносяться студенти, які називають іноді до 7 варіантів відповідей, але це прості, традиційні, часто банальні способи, які не відповідають змістові й характеру ситуацій. Виявилось, що серед цієї групи респондентів лише деякі здатні об'єктивно аналізувати ситуації, але здійснюють це поверхнево. До третьої групи (35%) належать студенти, які в переважній більшості пропонують один, а іноді 2-3 варіанти розв'язання ситуації, які не вирізняються оригінальністю. Ці студенти практично не аналізують ситуації.

Виконуючи завдання по складанню і розв'язанню таких ситуацій, майбутні учителя набувають потрібні практичні вміння та навички для самостійного проведення професійної діяльності.

Проведений аналіз показує, що професійна підготовка вчителя пов'язується перш за все з наявністю та рівнем реалізації професійних знань, умінь, навичок і сформованістю професійно значущих особистісних якостей в процесі самостійної роботи при вирішенні проблемних професійних ситуацій.

Висновки. Таким чином, використання в навчальному процесі проблемних професійно-туристських ситуацій, їх складання та вирішення дуже ефективно впливає на формування педагогічної творчості майбутніх вчителів. Реалізація системи проблемного навчання майбутніх учителів до викладання туризму становлять навчальні туристські ситуації, повноцінне функціонування яких й забезпечує досягнення професійної готовності, оптимізує пошукову пізнавальну активність студентів.

Перспективи подальших досліджень передбачають створення банку проблемних професійно-туристських ситуацій з метою формування педагогічної творчості майбутніх вчителів.

Використані джерела

1. Дубяга С. Підготовка майбутніх учителів до розв'язання непередбачуваних педагогічних ситуацій / С. Дубяга // Рідна школа. – 2006. – № . – С. 28–29.
2. Ємець О. Й. Метод ситуації в підготовці вчителя фізичної культури / О. Й. Ємець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Збірник наукових праць. – Луцьк: Медіа, 1999. – С.158-161.
3. Карпюк Р. П. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій: автореф. дис.... канд.пед. наук: 13.00.04 / Р. П. Карпюк. – Вінниця, 2005. – 24 с.
4. Леонтьев А. Н. Психологические вопросы сознательности учения / А. Н. Леонтьев // Избр. психолог. произв. – М. : Политиздат, 1983. – Т. 1. – С. 364–381.
5. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
6. Философская энциклопедия. – М. : Наука, 1970. Т. 5. – 740 с.
7. Mooney R. L. A conceptual model for integrating four approaches to the identification of creative talent //Scientific creativity: its recognition and development / R. L. Mooney – N.Y.: Wiley, 1963. – P.331-340.
8. Sternberg R. General intellectual ability // Human abilities by R Sternberg, 1985. – P. 5-31.
9. Taylor C. W. Various Approaches to and Definitions of creativity / C. W. Taylor, F. Barron (Eds.). (Ed.0. – Cambridge Univ. Press), 1988. – P. 99-124.

Dudorova L.Y.

USING OF PROBLEM TOURIST SITUATIONS FOR FORMING PEDAGOGICAL CREATIVITY OF FUTURE TEACHERS

The stage of activation is exposed to work at forming of educationally correct creation of future teachers. It is marked that the stage will be realized in practice through the use of problem professional-tourist situations. A complex is lighted up professionally-tourist tasks, which stimulate students to active creative work, form creative imagination and fantasy, professional orientation.

Key words: *the future teachers, creativity, teaching, tourist situation.*

Стаття надійшла до редакції 18.09.2013 р.